

نکاتی درباره تبلیغ از نگاه قرآن

سیده صدیقه حسینی / جامعه الهدی / مشهد

پلید درختی بی‌ریشه است که هم‌چون علف هرزه از روی زمین می‌روید و هیچ قراری ندارد.

تبلیغ نیکو و شایسته باشد

الگوی مبلغ در قلم و سخن، قرآن کریم است زیرا که خداوند برای هدایت مردم نیکوترین سخن را فرستاد.

«اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ^۱ رسول گرامیش نیز با چنین شیوه‌ای مردم را به سوی او می‌خواند. «وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا»^۲

از نکات مهم سخن انتخاب الفاظ و جملات مناسب و زیباست تا گوش‌ها را از شنیدن بی‌رغبت نکند و فهم‌ها را به سختی نیندازد که بنا به فرمایش حضرت علی علیه السلام این صفت بهترین کلام است.

باید از به‌کار بردن کلمات دو پهلو که ممکن است معانی بدی از آن‌ها برداشت شود خودداری کرد زیرا ممکن است این‌گونه کلمات وسیله‌ای در دست دشمنان قرار گیرد و جامعه اسلامی را به استهزا گیرند.

تبلیغ مستدل و منطقی قرآن کریم در

آیات مختلف از مخالفان خود دلیل می‌خواهد. «قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ؛ ای پیامبر! بگو اگر راست می‌گویید برهان‌تان را بیاورید.»^۳

برهان طلبی اسلام نشان دهنده اهمیت آن است و استدلال‌ات منطقی و برهین علمی در سطوح مختلف برای مسایل گوناگون در آیات شریف قرآن فراوان به چشم می‌خورد. قرآن از مؤمنان می‌خواهد که سخنان‌شان محکم و استوار باشد. «وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا»^۴

ای رسول؛ به آن‌چه به تو وحی شده تمسک کن که تو بر راه راست هستی.»^۵ کلامی که به منبع وحی متصل باشد از هوی و هوس به دور است. «وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ؛ رسول خدا از روی هوای نفس نمی‌گوید. سخن او چیزی جز وحی خدا نیست.»^۶

تبلیغ بر پایه حق باشد کلام مبلغ باید

حق باشد، زیرا دین بر حق نازل شده و حق‌گویی پیام همه ادیان است. شخصی از امام زین‌العابدین علیه السلام سؤال کرد که شرایع دین چیست؟ حضرت فرمود: سخن حق و حکم به عدالت و وفای به عهد و پیمان.^۷

وظیفه مسلمان گفتن حق است گرچه به ضررش باشد. امام کاظم علیه السلام می‌فرمایند: حق را بگو گرچه هلاک تو در آن باشد.^۸

تبلیغ پاک و دل‌پسند باشد کلام مبلغ

باید پاک و دل‌پسند باشد، چرا که راه خدا راه پاکی‌هاست و آن‌ها که به راه خدا هدایت شده‌اند جز سخن پاک نمی‌گویند: «وَهَدُوا إِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ وَهَدُوا إِلَى صِرَاطِ الْحَمِيدِ»^۹ مؤمنان به سخنان پاک و به راه خدای ستایش شده هدایت شدند.

این سخن پاک است که مورد رضایت خداوند واقع می‌شود و به سوی او بالا می‌رود. سخن انسان، هم‌چون بذر می‌روید و به درخت تبدیل می‌شود اما سخن پاک، درختی پاکیزه می‌گردد که ریشه محکم دارد و شاخه‌های آن سر به آسمان می‌کشد و در هر زمان به اذن خدا ثمر می‌دهد. ولی سخن

شروع با نام خدا

از آن‌جا که مؤثر واقعی در هر کاری خداست و توفیق در هر عملی بستگی تمام به خواست او دارد، پس باید سخن با نام او آغاز شود که بدین ترتیب کلام پشتوانه الهی یافته و تأثیر مثبتی بر مردم خواهد داشت.

اولین دستوری که پیامبر صلی الله علیه و آله از جانب خداوند دریافت کرد این بود که پیام و سخنش را با نام خدا شروع کند. «اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ»^{۱۰}

تبلیغ متصل به

وحی الهی باشد کلام

انسان، هیچ‌گاه خالی از اشتباه نیست مگر این که متصل به وحی الهی باشد. مبلغ باید به آن‌چه خدای تبارک و تعالی به رسول بزرگوارش وحی نموده است تمسک جوید، که همان صراط مستقیم است و گرنه خطر انحراف در پیش است.

«فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِي أُوحِيَ إِلَيْكَ إِنَّكَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ؛

عقل و ایمان او سخن بگویند و چیزی از او نخواهد که توان انجام آن را داشته باشد.

انسان‌های عالم و جاهل به مطالبی متفاوت نیاز دارند و با جاهل نباید با براهین و استدلال‌های فلسفی سخن گفت: «لا تحدثوا الجاهل بالحکمه»^{۱۴}.

تناسب سن و سخن گاهی سخن، کلام حقی است. ولی از افراد کم سن و سال قابل پذیرش نیست. مثل آن که طلبه جوان و مجرد در جلسه زنانه درباره ازدواج سخن بگوید. توجه به محتوا و محیط سن و سواد از اصول مهم تبلیغ است.

پی‌نوشت‌ها:

۱. علق/۱.
۲. زخرف/۴۳.
۳. نجم/۴۷.
۴. میزان الحکمه، ج ۵، ص ۵۰.
۵. بحار الانوار، ج ۲، ص ۷۹.
۶. حج/۲۴.
۷. زمر/۲۳.
۸. بقره/۸۳.
۹. بقره/۱۱۱.
۱۰. احزاب/۷۰.
۱۱. جن/۲.
۱۲. لقمان/۱۷ و ۱۸.
۱۳. مانده/۴۸.
۱۴. ترجمه اصول کافی، ج ۲، ص ۴۲.

نکته دیگر آن که سخن باید متنوع باشد تا سبب خستگی مخاطبان نشود. همراه بودن آن با داستان‌های پندآموز، شعر و نکات لطیف می‌تواند بر جذابیت آن بیفزاید.

تبلیغ صریح و قاطع باشد

همان گونه که پیامبران الهی و اولیای او در کوبیدن به موقع باطل مسامحه نکرده‌اند ما نیز به ایشان اقتدا کنیم و در این راه مصلحت‌اندیشی‌های بی‌مورد را کنار بگذاریم.

مبلغ باید از محافظه‌کاری و سازش‌کاری به دور بوده از چنان صلابتی برخوردار باشد که به هیچ وجه تقاضای مدافعه و سازش‌کاری از او نکنند. مبلغ نباید به خاطر مصالح و منافع شخصی و ترس از خدشه‌دار شدن و ترس از خدشه‌دار شدن اجتماعی و سیاسی‌اش از گفتن حق، چشم‌پوشی کرده و طبق هوس‌های مردم، سخن بگوید و به اصطلاح، عوام زده شود. «وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ»^{۱۳} که در این صورت مردم رهبر او خواهند بود نه او رهبر مردم.

تبلیغ مناسب با مقتضای حال

مخاطب باشد از آن‌جا که میزان عقل و ایمان انسان‌ها تفاوت دارد، مبلغ باید با هر انسانی به اندازه

تبلیغ مایه رشد و کمال باشد سخن

مبلغ باید سبب رشد انسان‌ها شده و آنان را به کمال خود نزدیک‌تر سازد. همان گونه که قرآن مردم را به راه خیر و صلاح هدایت می‌کند و رشد دهنده است. «این قرآن خلق را به راه خیر و صلاح هدایت می‌کند، بدین سبب ما به آن ایمان آورده و دیگر به خدای خود مشرک نخواهیم شد.»^{۱۱}

مبلغ باید ببیند که آیا تبلیغ او به مردم رشد می‌دهد و آنان را عوض می‌کند یا نه و گرنه پر کردن ذهن مردم از اطلاعات، بدون رشد انسانی چندان مهم نیست.

جامع و متنوع باشد سخن

باید جامع باشد که نمونه‌ای از این جامعیت را در بیان لقمان به پسرش ملاحظه می‌کنیم: «ای فرزند عزیزم، نماز به‌پا دار و امر به معروف و نهی از منکر کن و در این کار از مردم نادان هرگونه آزار بینی صبر کن که این صبر و تحمل در راه هدایت خلق نشانه‌ای از عزم ثابت و همت بلند است و هرگز با تکبر از مردم روی مگردان و در زمین با غرور راه مرو.»^{۱۲}

«نماز به‌پا دار» اشاره به مسایل عبادی است. «صبر پیشه کن» مسئله‌ای اخلاقی است. و «امر به معروف و نهی از منکر» اشاره به مسایل اجتماعی دارد.

